

УДК 331.56

О. М. КРАСНОНОСОВА, Д. А. ПЕДОРЕНКО
Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Проведено аналіз ситуації, яка складається на ринку праці за сучасних умов. Особливо наголошується, що сучасний ринок праці має значний дисбаланс між попитом на робочу силу та її пропозицією. Доведено необхідність прогнозування змін у кон'юктурі на ринку праці з метою зменшення існуючих диспропорцій за рахунок формування зваженої державної політики в цій сфері.

Ключові слова: ринок праці, попит, пропозиція, кон'юнктура ринку праці, державне регулювання ринку праці.

О. М. KRASNONOSOVA, D. A. PEDORENKO
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF THE LABOR MARKET IN UKRAINE

Abstract – The paper analyzes the situation that is developing in the labor market in modern conditions. Emphasizes that the current labor market has a significant imbalance between the demand for labor and its supply. The necessity to predict changes in the situation on the labor market in order to reduce existing disparities by forming a balanced state policy in this sphere. The purpose of this paper is an analytical study on the situation on the labor market in Ukraine. Thus, in modern conditions of development of market relations in Ukraine needs to clearly formulate the main steps of the state employment policy, directing it to ensure full, productive and freely chosen activity and social protection of the population. Such policies should be based on a holistic approach involving all elements of the balanced regulation of the labor market.

Key words: labor market, demand, supply, labor market conditions, government regulation of the labor market.

Постановка проблеми. Роки побудови незалежної держави та реформування економіки України характеризуються відсутністю вирішення на належному рівні проблем формування та прогнозування кон'юнктури ринку праці. Якщо моделі ринку праці розвинених країн є результатом еволюції соціально-економічних відносин, то в Україні це швидше набір спонтанних явищ та дій. Такого висновку можна дійти аналізуючи той факт, що ринок праці є розбалансованим та слабо регульованим з боку державних органів влади. Процеси глобалізації та євроінтеграції вимагають від науковців глибокого теоретичного аналізу та осмислення загальних закономірностей становлення й функціонування цивілізованого ринку праці, а отже вирішення проблем пов'язаних з розбалансуванням на ринку праці між попитом та пропозицією за рахунок прогнозування зміни ринкової кон'юнктури.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні аспекти дослідження ринку праці знайшли своє відображення у наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених-економістів: А. Вагнера, П. Гейка, П. Друкера, В. Зомбарта, Ф. Лассалля, П. Момберта, М. Портера, В. Репке, А. Бутенка, С. Гаркавенко, В. Карпова, Є. Крикавського, В. Кучеренка, Л. Іванової, С. Скибінського, А. Старостіної.

Метою статті є аналітичне дослідження кон'юнктури на ринку праці в Україні.

Виклад основного матеріалу. За оцінками більшості науковців, формування кон'юнктури ринку праці є багатоаспектним процесом, який у кожній країні обумовлюється своїми особливостями національного розвитку: для одних країн – це демографічна або міграційна ситуація, для інших – динаміка виробництва, інвестиційних процесів, інституційних, структурно-технологічних змін. Вивчення світового досвіду аналізу ринку праці та найбільш поширених форм його нерівноваги – дефіциту робочої сили і безробіття – є актуальною науковою задачею. В даний час недостатньо приділяється уваги застосуванню цього досвіду у вітчизняній економічній практиці. Класичні теорії, які описують вплив на збалансованість ринку праці рівнів заробітної плати, сукупного попиту, інвестицій, інфляції та інших факторів є досить відомими у вітчизняній науці. Закономірності, що виведені зарубіжною наукою для власних національних економік, не можуть бути механічно, без коригувань, прикладені до української реальності. Тому необхідно враховуючи досвід закордонних держав щодо балансування ринку праці сформувати власну систему, яка дозволить на основі прогнозу вчасно вносити корективи у його діяльність як у поточному періоді, так і у перспективі.

За час розвитку української держави національний ринок праці пройшов декілька етапів свого становлення, що дозволило сформувати власний підхід до формування його кон'юнктури. Значний вплив на ці процеси здійснила світова фінансова криза 2007 р., що спричинила появу негативних тенденцій у розвитку, як світового, так і національного ринку праці. За оцінками експертів найбільш напруженими для України були 2008–2009 рр. кризи [4–5]. За даними Державної служби статистики України, у середньому за 2013 р. чисельність зайнятого населення у віці 15–70 років, порівняно з 2012 р., збільшилася на 49,8 тис. осіб та становила 20,4 млн осіб. Зростання чисельності зайнятого населення відбулося як серед сільського населення – на 35,2 тис. осіб, так і у міській місцевості – на 14,6 тис. осіб. За статевою ознакою, зростання зайнятості населення спостерігалося серед чоловіків (на 48,5 тис. осіб), а серед жінок (на 1,3 тис. осіб). Рівень зайнятості населення зріс з 59,7 % у 2012 р. до 60,3 % у 2013 р. Зростання цього показника спостерігається як серед міського населення (з 58,5 % до 58,9 %) так і мешканців сільської місцевості (з 62,7 % до 63,5 %), а також серед чоловіків (з 65,2 % до 65,9 %) та жінок (з 54,8 % до 55,3 %) [6].

Чисельність безробітних в середньому за 2013 р. зменшилася на 80,7 тис. осіб і становила 1,6 млн осіб. Зменшення чисельності безробітних відбулося серед міського (на 74,9 тис. осіб) та сільського населення (на

5,8 тис. осіб), а також спостерігалось серед чоловіків (на 55,5 тис. осіб), та жінок (на 25,2 тис. осіб). Рівень безробіття населення віком 15–70 років, визначений за методологією Міжнародної організації праці (МОП), знизився з 7,5 % до 7,2 % економічно активного населення. Рівень безробіття скоротився як серед чоловіків (з 8,5 % до 8,0 %), так і серед жінок (з 6,4 % до 6,2 %). У сільській місцевості рівень безробіття знизився з 7,4 % до 7,3 %, а у міських поселеннях – з 7,6 % до 7,1 % економічно активного населення.

Помірне відновлення економіки не дозволяє суттєво поліпшити ситуацію на ринку праці, і чисельність зайнятого населення віком 15–70 років за підсумками 2013 р. не перевищить рівень 2000 р., коли чисельність зайнятого населення була найбільшою за роки економічного зростання.

Тенденції у сфері зайнятості населення в Україні кардинально відрізняються від тих, які спостерігаються у більшості інших країн світу. Навіть у пік падіння виробництва кількість офіційно зареєстрованих безробітних не перевищила безпечний рівень. У січні 2009 р., коли промисловість досягла “дна”, показник безробіття склав лише 3,2 % [7].

Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, зросла з 740,3 тис. осіб на 1 квітня до 832,3 тис. осіб на 1.05.2014 р. За останніми даними, у загальній кількості вільних робочих місць (вакантних посад) кожне п'яте було на підприємствах переробної промисловості, шосте – у державному управлінні, кожне дев'яте – на підприємствах торгівлі та ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку та операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям.

Виходячи із зазначеного, для організації робочих місць і підвищення рівня зайнятості населення головним є розвиток промисловості, яка має базуватись на нових технологіях, з урахуванням вимог часу, а для цього потрібні капітальні вкладення, одною з таких форм вкладення є інвестиції.

Наявність структурної диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією за професіями є чинником, що обмежує можливості працевлаштування безробітних і задоволення потреб роботодавців у працівниках. Найбільша потреба підприємств була у кваліфікованих робітниках з інструментом (19 % від загальної кількості вільних робочих місць на кінець грудня 2013 р.), у сфері торгівлі та послуг (13,3 %), у працівниках найпростіших професій (13,1 %), у робітниках з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (12,6 %) [3–5].

Складна ситуація на ринку праці в Україні, що була характерна для 2013 року, зберігається й у новому 2014 р., хоча є і позитивні зрушення. З початку року в Україні стала зростати кількість робочих місць і у 2014 р., за оцінками експертів, це число виросте ще більш ніж на 20 %. Нарощують обсяги виробництва і відкривають нові виробництва з набором штату промислові підприємства, що спеціалізуються на виробництві продуктів харчування, побутової хімії тощо. Цей процес буде продовжуватись й у 2014 році.

За оцінками експертів з ринку праці, незважаючи на дуже складну ситуацію у виробництві будівельних матеріалів саме ця галузь буде активно оживати і відкривати нові вакансії. Проте, залишиться досить складною ситуація на ринку праці в галузях, орієнтованих на експорт: металургійній, машинобудівній, хімічній та нафтопереробній. Їм із кризи не дозволяє вийти заборгованість експортерам по ПДВ, що досягла вже 20 млрд грн. Тому, наприклад, за даними рейтингового агентства “Експерт-рейтинг”, на металургійних комбінатах і заводах зараз співробітників на 50 % більше, ніж необхідно. Така ж ситуація складається й на машинобудівних підприємствах [8].

У 2014 р. збільшилася кількість заявок на банківські професії. У поточному році активно підшукуються кризові менеджери, фахівці по роботі з позичальниками (проблемними кредитами). Також активно шукають бухгалтерів, фінансових аналітиків, комерційних директорів. До 70 % всіх вакансій в 2014 р. складають фахівці в торгівлі. Потреба в них вища, ніж в 2013, на 20 %. Однак такі фахівці потрібні в торговельно-сервісних центрах широкого продажу споживчих товарів, а не в автофірми чи компанії по збуту побутової техніки. Саме останні не матимуть потреби в нових кадрах – криза там буде тривати.

Сьогодні на ринку праці користуються великим попитом не офісні працівники, а фахівці технічних та робочих спеціальностей: інженери, електрики, слюсарі та інші. Важливо визначити для себе, результат якої вашої роботи влаштує не тільки вас, але й того, кому за цю роботу платити вам гроші. Зараз саме той час коли роботодавець потрібно переконати в тому, що вам буде за що платити. Але спочатку сам претендент перед співбесідою повинен бути впевнений у цьому на всі 100 %, тоді простіше буде переконати роботодавця, що ви йому потрібні. Чим більш цікава людям ваша професія і ваші вміння, тим більше ви будете отримувати за неї грошей, і чим краще ви зможете вирішити чийсь проблеми – тим більше за це заплатять.

У 2013 р. на ринку праці трапився цілий медичний бум. Медицина, безумовно, вимагає плинності кадрів з метою залишити гідних і досвідчених. Під час посиленого поширення інформації про епідемію на одного медика було по три запрошення на роботу, але 2011 рік перевернув ці показники навпаки: три медика на одну вакансію, якщо будуть взагалі ще вакансії після такого напливу посад. Потреба в рекламістах, РК-технологів та працівників ЗМІ зменшилась, але попит усе рівно залишається великим, чого не скажеш про рекламістів для бізнесу, там потрібні більше агенти з продажу та торговельні представники. Зріс попит на програмістів у зв'язку з запуском нових проектів на американських і європейських ринках. Приміром, українські компанії розгорнули активну діяльність в розробці ігрових додатків та програмного забезпечення для “iPhone” та інших виробників мобільних телефонів і портативної техніки.

Найбільш затребуваними фахівцями наприкінці 2013 р. були інженери-технологи, маркетологи, рекламісти, PR-фахівці, медпрацівники, ветеринари, менеджери з продажу, викладачі, програмісти бізнес-тренери, працівники ресторанного бізнесу, сфери харчування, працівники сфери послуг, фахівці в галузі страхування

Найменш затребувані фахівці листопада 2013 р.: фахівці з готельного господарства, туризму, юристи та бухгалтери, фінансисти, банківські працівники. Працівники сфери працевлаштування не рекомендують робити акцент на юридичну освіту, тому що після моди на юристів та економістів з 2000 р. ринок праці переповнений ними на десяток років наперед. Знизився попит на бухгалтерів, фінансистів, банківських працівників, тому що більшість підприємств закрилися і тепер їм не потрібен адміністративний персонал, який буде переглядати Інтернет-ресурси у пошуках роботи, ще до 2014 р. за найбільш оптимістичними прогнозами [9].

З моменту початку кризи під скорочення потрапило близько 70–80 % банківських службовців. Ще гірше справи у будівельників: звільнили близько 100000 осіб з цієї галузі, і очікується така ж цифра в цьому році.

В умовах поступової стабілізації економіки і зростання ВВП, організації почали розширюватися, в тому числі і залучати нових співробітників. Українське виробництво і ринки поступово починають набирати обертів, і з середини 2010 р. показують плавний приріст. Іноземні інвестори очікують змін, які настануть після приходу до влади будь-якої з політичних сил. Слід звернути увагу, що сьогодні на ринку праці великим попитом користуються не офісні працівники, а фахівці технічних та робочих спеціальностей: інженери, електрики, слюсарі та інші. Як і раніше затребуваними на ринку залишаються програмісти, легко можна працевлаштуватися фахівцям з великим досвідом роботи юристам, програмістам, бухгалтерам тощо. А от молодим спеціалістам знайти роботу досить складно. Більшість студентів (78 %) занепокоєна з приводу майбутнього працевлаштування, 2 % про це ще не замислювались, а 20 % студентів не хвилюються над своїм працевлаштуванням, проте 8 % із них не певні, що отримають бажану роботу. За цими даними видно, що у молоді немає надії на бажану роботу в майбутньому або взагалі не має надії на працевлаштування [3–5]. Причинами цього є як неефективна політика держави, так і низка інших проблем українського ринку праці. Їх вирішення можливе лише через реалізацію ефективного комплексу заходів щодо працевлаштування молоді.

Стан ринку праці є похідною від стану економіки держави в цілому, це аксіома. Тому, ринок праці в Україні залежить від останніх негативних подій в економіці: падіння ВВП більше як на 30 %, особливо в галузях промисловості та будівництва, рецесія економіки, інфляційні процеси, різке коливання курсів валют, зменшення доходів населення та купівельної спроможності. Всі ці фактори в 2009–2010 рр., так чи інакше, вплинули на стан ринку праці в Україні [1–3].

На сьогодні український ринок праці не збалансований, про що свідчать серйозний дисбаланс у першу чергу з боку попиту. Криза в економіці, закриття великих промислових підприємств ведуть до безробіття й одночасно до необхідності широкомасштабної перекваліфікації значної частини робочої сили. Розвиток ринку праці кваліфікованої робочої сили є нагальною потребою для забезпечення сталого людського розвитку. Для цього професійно-кваліфікаційна та освітня структура попиту та пропозиції на ринку праці має відповідати потребам ефективного функціонування економіки [3–5].

Найбільш характерною особливістю формування ринку праці в Україні є те, що воно проходить в умовах зростання пропозиції робочої сили і скорочення попиту на неї при деякому збільшенні попиту на висококваліфіковану працю. Виявлено, що формування ринку праці в Україні відбувалося в умовах погіршення ситуації у сфері зайнятості, а сам ринок праці поступово набував нових рис. По-перше, виникли суттєві деформації у відтворенні трудового потенціалу і структури зайнятості. По-друге, не дивлячись на певне погравлення на ринку праці, продовжувало зберігатися приховане безробіття. По-третє, підривалася матеріально-технічна база зайнятості та її раціоналізація. Така ситуація значною мірою обумовлена тим, що темпи структурної перебудови економіки були недостатніми для створення нових робочих місць. Вибуття робочих місць переважало над введенням нових, а нові дуже часто створювалися на старій технологічній основі [2–4].

Аналіз змін в зайнятості населення і розвитку ринку праці протягом 1993–2013 рр., дозволяє виділити чотири етапи в процесах зайнятості населення України: 1993–1999 рр. – падіння активності населення, скорочення зайнятості і зростання безробіття як наслідок трансформаційного спаду в економіці; 2000–2002 рр. – зростання показників зайнятості при скороченні безробіття як результат початку економічного зростання; 2003–2005 рр. – незначне зростання економічної активності населення при несуттєвому скороченні безробіття і зростанні зайнятості; 2006–2013 рр. – зміцнення позитивних тенденцій розвитку ринку праці [7].

За даними статистичних спостережень було виявлено наступні особливості формування ринку праці: значний спад за період реформ економічної активності населення внаслідок працевіміграційних процесів і скорочення природного приросту населення, реструктуризація діяльності підприємств, скорочення державного сектора, зростання сфери послуг, недостатня інвестиційна активність і збереження при цьому значної частки фізично і морально застарілих основних засобів виробництва, дотаційність праці у більшості галузей економіки [7].

Варто зазначити, що всі процеси, які відбуваються на ринку праці нерозривно пов'язані з процесами підприємницької, грошово-кредитної, податкової, інвестиційної діяльності країни [1–4]. Тому пріоритетними напрямками розвитку українського ринку праці є: вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп; підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; сприяння ефективним і доцільним переміщенням працездатного населення; запобігання зростанню безробіття через створення робочих місць за рахунок різних джерел фінансування, впровадження механізмів звільнення і перерозподілу зайнятих, перекваліфікація працівників, якісна освіта, реструктуризації економіки і піднесення вітчизняного виробництва; розробка та прийняття державою відповідних юридичних, трудових, фіскальних законодавчих актів [2–4].

Висновки. Таким чином в сучасних умовах розвитку ринкових відносин в Україні необхідно чітко сформулювати основні етапи проведення державної політики в сфері зайнятості, спрямовуючи її на забезпечення повної, продуктивної, вільно обраної діяльності і соціальний захист населення. В основі такої політики повинен лежати комплексний підхід, який передбачає збалансоване регулювання всіх елементів ринку праці.

Література

1. Акіліна О. В. Аналітичний огляд ринку праці в Україні / О. В. Акіліна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 10. – С. 152–159.
2. Гриневич С. С. Формування і розвиток ринку праці в Україні, напрями його регулювання / С. С. Гриневич, О. І. Кавуза // Наук. вісн. Нац. лісотехніч. ун-ту України. – 2006. – № 163. – С. 172–175.
3. Демуш О. Б. Сучасні теоретико-методичні основи формування ринку праці / О. Б. Демуш // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Т. : Економічна думка, 2005. – С. 113–122.
4. Лазоренко К. С. Роль, значення та особливості функціонування ринку праці на сучасному етапі / К. С. Лазоренко // Вісн. СНАУ. – 2010. – Вип. 5/1. – С. 5.
5. Милашенко Т. Т. Проблеми та особливості ринку праці в Україні / Т. Т. Милашенко // Вісн. КДПУ ім. М. Остроградського. – Вип. 6/2008 (53). – Ч. 1. – С. 139–141.
6. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Офіційний сайт рейтингового агентства “Експерт-рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert-rating.com/>
9. Офіційний сайт Центра кадрового портала HeadHunter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hh.ua/article/30?null>.

References

1. Akulin O. V. Analitichnyi oglyad runku praci v Ukraini / O. V. Akulin // Formuvannya runkovix vidnoscin v Ukraini. – 2008. – № 10. – S. 152–159.
2. Grinevicht S. S. Formuvannya i rozvitok runku praci v Ukraini, napriami ego reguluvannya / S. S. Grinevicht, O. I. Kavuzha // Naukovii visnik Nacionalnogo lisotexnicynogo universiteta Ukraini. – 2006. – № 163. – S. 172–175.
3. Demuch O. B. Suchasni teorotiko – metodichni osnovi formuvanny runku praci / O. B. Demuch // Ukraincka nauka: munule, cuchasne, maybutne. – Ternopil : Ekonomichna dumka, 2005. – S. 113–122.
4. Lazorenko K. S. Rol, znachennya ta osoblivosti funkcionuvanny runku praci na cuchasnomu etapi / K. S. Lazorenko // Vicnik SNAU. – Vip. 5/1. – 2010. – S. 5.
5. Milachko T. T. Problemu ta osoblivosti runku praci v Ukraini / T. T. Milachko // Vicnik KDPU im. M. Ostrogrdckogo. – Vup. 6/2008(53). – Chatina 1. – S. 139–141.
6. Oficini cayt Dergavnoy slygbu zaynyatosti Ukraini [Elektronniu recurs]. – Regim dostupu: <http://www.dcz.gov.ua>
7. Oficini cayt Dergavnoy slygbu statistici Ukraini [Elektronniu recurs]. – Regim dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Oficini cayt reutingovogo agenstva “Expert-rating” [Elektronniu recurs]. – Regim dostupu: <http://www.expert-rating.com/>
9. Oficini cayt Centra cadrovogo portala HeadHunter [Elektronniu recurs]. – Regim dostupu: <http://hh.ua/article/30?null>

Надіслана/Written: 5.06.2014 р.
Надійшла/Received: 8.06.2014 р.
Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов